

Kâdiyânî (Ahmediyye) Cemaati, Mirza Gulâm Ahmed ve Ardılları***Şenol ZAMAN ******Makale Bilgisi**

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi
Makalenin Geliş Tarihi: 03.11.2025
Makalenin Kabul Tarihi: 15.12.2025
DOI: 10.54970/turkuaz.1816505

ÖZET

Bu çalışma, kadim kültürlerin, dillerin ve dinlerin keşişim noktasında yer alan ve stratejik ticaret yolları üzerinde bulunan Türk Asıllı Ekber Şah'ın diyarı Hint alt kıtasında, 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Kâdiyânîlik (Ahmediyye) cemaatinin tarihsel kökenini, teşekkül sürecini, diğer dinlerle etkileşimini, cemaatin ikiye ayrılmasını ve günümüzdeki durumunu incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, nitel bir yaklaşımla içerik analizi tekniği kullanılarak yürütülmüş olup, cemaatin küresel dağılımı hakkında güncel bilgiler sunmayı hedeflemektedir. Kâdiyânîlik, Britanya Hindistan'ın Pencap eyaletinde, Mirza Gulâm Ahmed (d.1839-ö.1908) tarafından kurulmuştur. Kadiyan kasabasında doğan Gulâm Ahmed, çocukluğundan itibaren Arapça, Farsça ve Urduca dini eğitim almış; riyazet ve inzivaya meyilli bir karakter sergilemiştir. Özellikle Müslüman, Hindu ve Hıristiyan gruplarla yoğun dinî tartışmalara girişmiştir. Bu tartışmalarını gazete yazılarına ve eserlerine taşıyarak fikirlerini yaymaya başlamış, nihayetinde beş ciltlik Berâhîn-i Ahmediyye adlı eseri yayımlayarak Müslümanlar nezdinde tanınmıştır. Bu açıdan Hindistan'a yolculuk yapan Hz. İsa öyküsü oldukça etkilidir. Bu hikâyeyi kendi ideallerine dayanak olarak ele almış ve Hz. İsa'nın öldüğünü ve kendisinin asıl Mesih olduğunu iddia etmiştir. Bununla birlikte vahyin kesilmediğini, devam ettiğini söylemekten geri durmayan Gulâm Ahmed zamanla evrilen bir dizi iddiada bulunmuştur. Sırasıyla kendisini müceddid (yenileyici), Mehdi, Mesih, nebi ve resul olarak tanımlamıştır. Ayrıca Hindu geleneğine hitap etmek amacıyla Krişna'nın bir avatarı olduğunu da iddia etmiştir. Bu kapsayıcı ve senkretik yaklaşım, farklı dinî gruplardan kitlesel bir kabul görmekten ziyade, Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Arya Samaj mensubu Hindu reformistlerden şiddetli tepkiler almasına neden olmuştur. Mirza Gulâm Ahmed'in 1908'deki vefatının ardından cemaat halefiyet meselesi nedeniyle iki ana kola ayrılmıştır. Kâdiyânîler kurucunun peygamberlik iddialarını literal anlamda kabul eden ve halifeler (halife) aracılığıyla yönetilen gruptur. Lahorîler Gulâm Ahmed'i daha çok bir reformcu ve mecazi anlamda bir mesih olarak gören daha ılımlı gruptur. Cemaatin İslam dışı görülmesi, 1974'te Pakistan Ulusal Meclisi tarafından resmen gayrimüslim bir azınlık olarak tanınmasıyla sonuçlanmıştır. Bu karar, cemaat mensupları için bir diaspora hayatının başlangıcı olmuş; özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göçleri hızlanmıştır. Günümüzde, merkezi İngiltere'de bulunan cemaat, küresel bir ağ oluşturmuştur. Örneğin, Almanya'da uydu televizyon kanalları aracılığıyla yayın yapmakta, İsrail'de ise (Hayfa) bir üniversite kampüsüne sahip

Content of this Journal is licensed
Under Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International
(CC BY-NC 4.0)

* Bu makale, yazarın "Kâdiyânîliğin Teşekkül Süreci" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Bağımsız Araştırmacı, e-posta: senolzamanszsz85@gmail.com., ORCID Id: [0000-0002-9396-1497](https://orcid.org/0000-0002-9396-1497)

bulunmaktadır. Bu çalışma, içerik analizi tekniğini kullanarak Kādıyânîliğin oluşum sürecini, teolojisini, cemaatin ikiye ayrılmasını ve diğer dinlerle giriştiği tartışmalar bağlamındaki konumunu incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, bu yönleriyle konuya ilişkin alan yazınına katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kādıyânîlik, Müceddid, Mesih, Mehdi, Krişna-avator, Peygamber

The Qadiani (Ahmadiyya) Community, Mirza Ghulam Ahmad and His Successors

ABSTRACT

This study aims to examine the historical origins, formation process, interaction with other religions, the schism within the community, and the contemporary status of the Qadiani (Ahmadiyya) community, which emerged in the late 19th century in the Indian subcontinent—the land of the Turkic-origin Emperor Akbar, a region at the crossroads of ancient cultures, languages, and religions and situated on strategic trade routes. The research was conducted using a qualitative approach and the content analysis technique, aiming to provide current information on the global distribution of the community. Qadianism was founded in the Punjab province of British India by Mirza Ghulam Ahmad (b. 1839–d. 1908). Born in the town of Qadian, Ghulam Ahmad received religious education in Arabic, Persian, and Urdu from his childhood and displayed a character inclined towards asceticism and seclusion. He engaged in intense religious debates, particularly with Muslim, Hindu, and Christian groups. He began disseminating his ideas by transferring these debates into newspaper articles and his works, eventually gaining recognition among Muslims by publishing the five-volume work *Barāhîn-i Ahmadiyya*. In this respect, the story of Jesus' journey to India is quite influential. He adopted this narrative as a basis for his ideals, claiming that Jesus had died and that he himself was the true Messiah. Furthermore, Ghulam Ahmad, who did not refrain from asserting that revelation had not ceased but continued, gradually advanced a series of evolving claims. He successively defined himself as a mujaddid (renewer), the Mahdi, the Messiah, a prophet (nabi), and a messenger (rasul). He also claimed to be an avator of Krishna to appeal to the Hindu tradition. This inclusive and syncretic approach led to severe backlash from Muslims, Christians, and Hindu reformists of the Arya Samaj, rather than gaining mass acceptance from different religious groups. Following the death of Mirza Ghulam Ahmad in 1908, the community split into two main branches over the issue of succession. The Qadianis are the group that literally accepts the founder's claims of prophethood and is governed through caliphs (khalifa). The Lahoris are the more moderate group, viewing Ghulam Ahmad primarily as a reformer and a metaphorical messiah. The perception of the community as non-Islamic culminated in its official recognition as a non-Muslim minority by the National Assembly of Pakistan in 1974. This decision marked the beginning of a diasporic life for the community's members, accelerating their migration, especially to Europe and North America. Today, the community, headquartered in the United Kingdom, has established a global network. For instance, it broadcasts via satellite television channels in Germany and maintains a university campus in Haifa, Israel. This study aims to examine the formation process, theology, the schism within the community, and the position of Qadianism in the context of its debates with other religions, using the content analysis technique. The research seeks to contribute to the literature on the subject through these aspects.

Keywords: Qadianism, Mujaddid, Messiah, Mahdi, Krishna-avator, Prophet

GİRİŞ

Bu çalışma, Kādıyânî cemaatinin ortaya çıkışını, 19. yüzyıl Hindistan'ında geleneksel İslami yapıların sürekliliği ve değişimi, sömürgecilik ve modernist hareketlerinin kesişiminde analiz etmeyi amaçlamaktadır. “Genel kabul veya sağduyu gözetildiğinde, insanların dünyaya geldiklerinde kendi kültürleri ile ilgili hiçbir bilgilerinin olmadığı varsayılır” (Zaman, 2003: 1).

Doğduğumuz ırk, millet ve din gibi kimliklere sıkışıp kalmak yerine, bu farklılıkları bir zenginlik olarak görmek, toplumsal birlikteliği güçlendirir. Kendi dünyamızı sınırlı bir perspektifle değil, geniş bir bakış açısıyla değerlendirerek, kardeşçe yaşamamızın kapılarını aralayabiliriz.

“Dünyaya gelen her bir canlı dilini, dinini, yemeyi-içmeyi, sosyal yaşantıyı, manevi değerlerini belirgin bir kültür içinde yaşayarak edinir” (Uğurlu, 2017: 1). Bireyin eğitiminde ailenin rolü önemlidir ve dini bilgilerin edinilmesinde ailenin payı büyüktür “İslami mezhepler, dinin epistemolojik ve pratik boyutlarında şekillenen farklı metodolojik yaklaşımların tarihsel tezahürleridir (Smith, 1962: 154-178) ya da Mezhepler, İslam'ın inanç esasları ve ibadet uygulamaları alanında gelişen sistematik yorumlardır” (Watt,1985: 45-62). Mezhepler kısaca dini algı kalıplarının kurumsallaşmış halidir.

İslam dini, Arap Yarımadası'nda doğmuş ve kısa sürede farklı coğrafyalara yayılarak çeşitli kültürlerden Müslümanları bir araya getirmiştir. Bu süreçte, farklı dinlere, etnik kökenlere ve geleneklere sahip topluluklar aynı topraklarda yaşamaya başlamıştır. Ancak bu bir arada var olma durumu, her zaman suyun akışı gibi sorunsuz ilerlememiş; zaman zaman çatışmalara ve gerilimlere yol açmıştır. Tarih boyunca dinler arasında şiddetli çekişmeler yaşanmıştır (örneğin, Batı'da Otuz Yıl Savaşları ve Haçlı Seferleri gibi uzun süreli mücadeleler).

Müslümanlar 10. yüzyılda Hint dini ve kültürüyle ilgili esas bilgileri Müslüman âlimlerden Ebu Reyhan el-Biruni'nin (ö. Miladi 1061) bizzat Hindistan'a giderek yazmış olduğu *Tahkikumâli'l-Hind* (Biruni, 2015) isimli eserinden öğrenmişlerdir. “Hint alt kıtası denilince Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka” (Yöner, 2011: 176) gibi ülkeler akla gelmektedir. İbnü'l-Mukaffada tercümeleriyle Hint düşüncesinin tanınmasına yardımcı olmuştur.

1. KÂDİYÂNİLİĞİN DOĞUŞ DÖNEMİNDE HİNDİSTAN'IN SOSYAL VE SİYASİ DURUMU

Hint Alt Kıtası, tarihsel süreçte birbirinden farklı pek çok kültürün doğduğu ve çeşitli zıtlıkların bir araya geldiği bir bölge olagelmıştır. Bu coğrafyanın kültürel dokusu, Kafkasya kökenli Ari toplulukları ile yerli Dravid kültürlerinin etkileşimiyle şekillenmiştir. Hindistan'ın Avrupalıların ilgisini çekmesi 1498 yılında Vasco de Gama'nın Ümit Burnu'nu dolaşarak bugünkü Kerala eyaleti sahillerine ulaşmasına kadar gitmektedir. 19. yüzyıl başlarında (1803) İngilizler, Pencap dışında kalan tüm Hindistan topraklarını hâkimiyetleri altına almışlardır. Bu çok dilli coğrafyada araştırmacılar 723 farklı dil ve lehçe kaydetmişlerdir. Söz konusu diller dört ana dil ailesine mensuptur: Hint-Aryan, Dravid, Asya ve Tibet dil grupları (Özcan, 1998). Bölgenin her kültür havzasında, yerel dinler hem bireysel hem de felsefi düzeyde, sömürgeci güçlere karşı etkili bir entelektüel direniş sistemi geliştirebilmiştir (Watt, 2002: 208). Gulâm Ahmed İngilizleri karşısına almamak için ihtiyatlı davranmıştır. Mirza Gulâm Ahmed *Kitâbu'l-Beriyye* (1897), *Tuhfe-i Kayseriyye* (1897) ve *Tiryâku'l-Kulûb* (1902) adlı eserlerinde ailesinin hizmetlerini sayarken şunları söylemiştir: “Ben, bu hükümetin (İngilizlerin) gerçek dostu olan bir ailedenim.” (Ahmad, 2) Yönetimle barışık olmayı her fırsatta dile getiren Gulâm Ahmed, “Biz kalemimizle bu devletin emrindeyiz, iyiliği için duacıyız, hizmetkârıyız” (Fığlalı, 1994: 50).

1857 yılında patlak veren ve 'Sipahi Ayaklanması' (Sepoy insurgency) olarak bilinen hareket, Müslümanların eski siyasi gücünü yeniden kazanma umuduyla başlatılmış, ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu başarısız girişim, Hint Müslümanlarında köklü bir liderlik değişiminin gerekliliğini gözler önüne sermiştir. İsyanın ilk safhalarında önemli askeri kazanımlar elde edilse de Pencap Valisi Sir John Lawrence'ın (ö.1879) komutasındaki İngiliz kuvvetleri ayaklanmayı şiddetle bastırmıştır. 1857'de Delhi'nin düşmesinin ardından Lawrence, halka karşı sistemli ve acımasız bir sindirme politikası izlemiştir. (Bayur, 1987: 303). Savaşta Sihler katılmamıştır.

1.1. Hindistan'da Dinî-Mezhebî Durum

Mezhepler, siyasi, toplumsal, ekonomik, tarihi, kültürel, coğrafi ve benzeri çeşitli sebeplerden kaynaklanan etkileşimlerin bir ürünüdür. "İslam dünyasında yaşanan çeşitli dinamikler, mezheplerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, farklı coğrafyalardaki toplumsal yapılar, tarihi olaylar ve kültürel özellikler, mezhepler arasındaki ayrılıkların oluşmasında etkili olmuştur. Mezhepler, bu farklı bakış açılarıyla İslam'ın temel prensiplerini yorumlama ve uygulama biçiminde çeşitlilik arz eder" (Zaman, 2024: 3-4) Hindistan'ın çok dinli ve çok mezhepli yapısı toplumsal hayata derinden nüfuz etmiştir. Kast sistemi, heterojen Hint nüfusu arasında derin ayrılıklar yaratmıştır. Hinduizm'deki kast hiyerarşisi dört temel sınıftan oluşur: Din adamları (Brahmanlar), yönetici sınıf (Kşatriyalar), üreticiler (Vaisyalar) ve işçiler (Sudralar) (Kuzgun, 2002: 208). Bu sistemin dışında kalan "dokunulmazlar" (paryalar) en ağır işlere mahkûm edilmiştir. Müslüman toplumda ise Hanefilik devlet nezdinde resmi mezhep statüsündeydi. Şiilik ise belirli bölgelerde kendi hukuki sistemini uygulama imkânı bulmuştur (Üzüm, 2010, 121-123).

Hindistan'a ilk gelen sûfilerdir (Rizvi, 1978: 111). Daha sonra başka sûfi tarikatlar da gelerek farklı yerlerde tekkeler açmışlardır (Fazal, 1989: 423). Bunlardan Sühreverdiyye, Çiştîyye, Kâdiriyye ve Nakşibendiyye diğerlerine nazaran daha ön plâna çıkmıştır. Ehl-i Hadis Ekolü Abdurrahman Birişık'a göre "Batı dünyası ile hiçbir problemi olmadığı izlenimi veren akımdır. Bunlar kaynak olarak Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'i ana referans kabul etmekle beraber diğer meselelerde Ehl-i Kur'an-ı Kerim çizgisini izleyen bu yaklaşım, Ehl-i Hadis Ekolü'nün modern çağa özgü bir dinî hareket olduğunu gösterir. Geleneksel anlayışlardan farklı olarak, bu ekol özellikle bid'atler, hurafeler ve modern tasavvuf yorumlarına yönelik köktenci bir eleştiri geliştirmiştir." (Birişık, 2018), 23). Brelvilik, Hindistan'ın Atraberdiş vilayetindeki Brili şehrinde, İngiliz sömürge döneminde ortaya çıkan tasavvufi bir akımdır. Bu akımın kurucusu, Ahmed Rıza Han b. Taki Ali Han'dır. Diyobendilik ise Hint alimlerinden bir grup tarafından kurulan fikri bir ekol olup, zamanla Hindistan'daki Hanefi mezhebine bağlı Arapça eğitim veren dini kurumların en büyüklerinden biri haline gelmiştir. 1920 yılında Diyobend Medresesinin kuruluş maksadını Mahmud Hasan Diyobendî şöyle ifade etmiştir: "Bu medrese sadece ilim yapmak için kurulmadı.

1857 sipahi ayaklanmasının acı tecrübeleri ışığında kurulan bu medrese, Nânevteví'nin vizyonunu yaşatma azmiyle yoluna devam etmektedir. "Hint altkıtasında İslam'ın kök salmasında Çeştîyye tarikatı belirleyici bir misyon üstlenmiştir. Üç temel erdemle öne çıkan bu yol: sınırsız cömertlik, herkese şamil şefkat ve köklü tevazu anlayışı dergahlarıyla ünlü bu tasavvufi gelenek, Sühreverdi'nin Avârif'ini rehber edinmiş, Nizamüddin Evliyâ gibi önderlerle bölgenin manevi iklimine damgasını vurmuştur" (Birişık,2018: 22). Söz konusu İslâmî yapıların Hint Alt Kıtası'nda derin izleri olagelmıştır.

2. MİRZA GULÂM AHMED'İN DOĞUMU VE EĞİTİMİ HAYATI

Mirza Gulâm Ahmed, "kökeni ve hayatı konusunda kaynaklarda farklılıklar olmakla birlikte 1835 yılında Hindistan'ın Pencap bölgesindeki Kadiyan'da doğmuştur" (KuntoSofianto, 2016). "Mirza" Hint alt kıtasında hüküm süren Müslüman Moğol monarşisinin yönetici elitini nitelemek üzere kabul görmüş bir protokol terimidir. "Gulâm" ise aile adıdır. Ancak kendisi için "Ahmed" adını tercih etmektedir.

Mirza Gulâm Ahmed, yaklaşık altı veya yedi yaşındayken özel dersler aldı. 16 yaşında iken ise Kur'an-ı Kerim okumaya ek olarak İncil ve Veda kitaplarını da okudu. Mirza Gulâm Ahmed 17 veya

18 yaşındayken Arapça dilbilgisi ve mantık biliminde daha derinlemesine eğitim aldı” (Adamson, 1991: 32). Öz’e göre “Kâdiyânîliğin Kurucusu Gulâm Ahmed’in melankoli dışında baş ağrısı, kalp çarpıntısı, dizanteri, şeker ve histeri gibi hastalıklar yüzünden psikolojisi bozulmuştu. Babasının vefatından sonra “riyazat” ile meşgul olmuştur” (Öz, 2018: 426).

Sialkot Bölge Mahkemesi’ndeki memuriyeti (1864-1868) sırasında dini metinleri derinlemesine inceleme fırsatı bulan Gulâm Ahmed, Kur’an-ı Kerim, Hadis ve tefsir çalışmaları yaparken diğer dinleri de araştırmaya yöneldi. Bu yıllarda Hıristiyan papazlarla, Hindularla ve farklı Müslüman gruplarla kurduğu diyaloglar, onun düşünce dünyasının temellerini attı. Müslümanların içinde bulunduğu sıkıntılı durumu ve bir kurtarıcı beklentisini bizzat müşahade etmesi, toplumu anlamasında belirleyici oldu.

2.1.Mirza Gulâm Ahmed’in Eserleri

Mirza Gulâm Ahmed müstakbel cemaatini (Kâdiyânîliği) tanıtmak amacıyla çeşitli eserler telif etmiştir. Gulâm’ın vefatından sonra da Halifeleri yayınlarını sürdürmüşlerdir. “1880 yılında Hindu ve Hıristiyan misyonerlerine karşı polemik niteliğinde olması planlanan 50 ciltlik "Berâhin-i Ahmediye" projesini duyuran Gulâm Ahmed, bu eserde İslam’ın diğer dinler karşısındaki üstünlüğünü savunmuş, vahyin kesintiye uğramadığı görüşünü işlemiş ve sömürge dönemi Hindistan’ında İngiliz yönetiminin meşruiyetine dikkat çekmiştir (Zehra vd, 1989: 216). İngilizceye çevrilen eser, nihayetinde 5 cilt olarak yayımlanabilmiştir. Ahmed, 50 cilt planıyla gerçekleşen 5 cilt arasındaki farkı, "Aradaki tek fark sıfır rakamıdır" (Fığlalı, 1986: 50) şeklinde yorumlayarak eserin tamamlanmamasını sembolik bir mazeretle açıklamıştır. Diğer eserleri:

- 1) Sürme-i Çeşm-i Arya (Arya’nın Gözüne Sürme)
- 2) Kashti-Nuh, Nuh’un Gemisi
- 3) Jesus in India, (İsa Mesih Hindistan’da)
- 4) Tevzih-i Meram (Hedeflerin İzahı)
- 5) Kitabu’lBeriyye
- 6) AykGalti ke İzale (Düzeltilen Yanlışlık)
- 7) Sialkot Konferansı
- 8) Al Vasiyyat,
- 9) Hakikatü’l-Vahy

Mirza Gulâm Ahmed, yayın hayatına gazete köşe yazılarıyla başlamış, ardından 5 ciltten oluşan "Berâhin-i Ahmediye" adlı eseriyle iz bırakmıştır. "Arya’nın Gözüne Sürme" adlı çalışmasını Arya Samaj gruplarına karşı kaleme almış; "Hakikatü’l-Vahy" ile vahyin kesilmediğini işlemiş; "İsa Mesih Hindistan’da" ile de Hz. İsa’nın ölmediğini kanıtlamaya çalışmıştır. Onun her eseri belirli bir amaç doğrultusunda yazılmıştır. Gulâm Ahmed’in bu yazılı çalışmalarına, etkileyici hitabeti de eklenince toplumdaki etkisi daha da artmış ve geniş kitlelerce tanınmasını sağlamıştır.

3.MİRZA GULÂM AHMED’İN TEMEL ÖĞRETİSİNİN OLUŞUMU

Hint Alt Kıtası egemen güçler arasında iktidar savaşının yoğun yaşandığı bir merkez haline gelmiştir. Sipahi ayaklanması, aslında sosyal temellere dayanmak yerine daha çok dinî saiklerle ortaya çıkmıştır. Ancak bu ayaklanma, tarihî zorunluluklar ve koşulların etkisiyle de şekillenmiş gibi görünmektedir.

Mirza Gulâm Ahmed, yaptığı yolculuklar sırasında halkın dini duyarlılıklarını göz önünde bulundurarak ortaya çıkan sorunları çözmek için çeşitli yöntemler kullandı. Bunlardan biri de vahiylerdi. Örneğin, babasının vefat edeceği gün öğle vakti kalbine bir işaret geldiğini ve bunu

Allah'ın bir tesellisi olarak yorumladı. Gulâm Ahmed, öğretisini yaymaya müceddid (dini yenileyici) olarak başladı. Ancak zamanla bu iddiasını genişleterek 1891'de hem Hristiyanların beklediği Mesih hem de Müslümanların beklediği Mehdî olduğunu öne sürdü. Bu iddia, daha sonra Kâdiyânîliğin temel inançlarından biri haline geldi.

Gulâm Ahmed, 1880 yılında *Berâhîn-i Ahmediyye* adıyla Urduca yayınlanan eserinin ilk cildinde diğer dinlere karşı İslam'ı savunurken aynı zamanda ilhamlar, kerametler ve kehanetlerle de kendisinin özel bir konuma sahip olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, Allah tarafından kendisine vahyedilen işaretler ve kalbine indirilen ilhamlar, onun misyonunun ilahi kaynaklı olduğunu kanıtlamaktaydı. Örneğin, babasının vefatını önceden hissetmesini ve bunu bir ilahi işaret olarak yorumlamasını, kendisinin seçilmişliğinin bir göstergesi saymıştır ve bu durum halk arasında "müceddid" intibahını uyandırmıştır. Ayrıca bu eserde İngiliz hükümetine övgülerde de bulunarak kılıçla cihad etmenin gereksizliğine, artık cihadın kalemle olduğuna vurgu Tebliğ-i Risalet¹ isimli eserinde yapılmıştır. "Bu zamanda cihad-ı ekber, kılıçla değil, kalem ve beyan iledir" (Gulâm Ahmed, 1886-87: 18-19)

Wilfred Smith Kâdiyânîlik cemaatinin doğuş evresini "Bu dini hareketin teşekkülü, geleneksel İslami yapıların gerileme döneminde, Hristiyan misyonerlik çabaları ile Aligarh modernizminin etkileşimli olduğu karmaşık bir sosyokültürel ortamda vuku bulmuştur" (Anwar, 1982) şeklinde tanımlarken, Farquhar ise Kâdiyânîliğin Pencap eyaletine bağlı Kadiyandaki misyoner faaliyetlerine bir tepki olarak doğduğunu ileri sürmektedir. "Fuchs ise Kâdiyânîlik düşüncesinin amacının Hin Alt Kıtasındaki üç ana dinin Müslümanlık, Hinduizm ve Hristiyanlığı Mehdilik, Mesihlik ve Vişnu'nun avatarlığını merkeze alarak dünya dinlerinin peygamberi olmak bulunmaktadır" (Fuchs, 1965: 198).

Aralık 1888 tarihinde de yayınladığı bir bildiri, "Allah'ın kendisine taraftarlarından biat alarak ayrı bir cemaat oluşturmasını emrettiğini beyan etmiştir (Fennioğlu,1993: 1). Mirza Gulâm Ahmed biat için herkesi odaya çağırıp biat almış ve ilk tövbeyi alan daha sonra 1. Halife sıfatını alacak Hakîm Nûreddin olmuştur.

3.1.Müceddidlik İddiası

Sözlükte "yenilemek anlamındaki tecdid, tecdidi gerçekleştiren kişiye de müceddid denir." (Görgün, 2011: 234). Gulâm Ahmed, "Rabbim bana bildirdi ve beni bu yüzyılın müceddidi kıldı ve dedi ki: 'Onların bekledikleri Mesîhu'l-Mev'ud ve el-Mehdiy-yu'l-Ma'hud sensin.' Ve yine dedi ki: 'Biz seni Mesih İbn-i Meryem kıldık.'" (Arslan, 2006: 171). Mirza Gulâm "Allah beni bu yüzyıl ve bu zaman için imam ve halife kıldı; bu yüzyılın başında insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmam için de müceddid olarak gönderdi" (Mutlu, 2000: 390). Kâdiyânî cemaatine mensup kitleye göre liderleri Mirza Gulâm Ahmed hem Müslümanları beklediği Mehdi, hem de Hristiyanların Mesih'i aynı zamanda Hinduların da avatarıdır.

3.2. Mehdîlik İlanı

Mehdî inancının kökenine dair literatürde iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, Mehdi fikrinin kökleri Sümer uygarlığına kadar uzanmakta, Babil ve Mısır'da gelişerek şekillenmiştir. Bu inancın izleri, Akad Kralı I. Sargon (MÖ 2350) ve Babil Kralı Hammurabi (MÖ 1728-1686) gibi eski hükümdarlarda görülebilmektedir (Yönem, 1998: 20). Diğer bir görüş ise, "Mehdi inancının her dinin kendi tarihsel, psikolojik ve sosyolojik dinamikleri içinde ortaya

¹ Bazen Tehrik-i Risalet olarak anılır.

çıktığını savunur. Bu yaklaşım, beklentinin evrensel bir arketip olarak farklı kültürlerde bağımsız şekillerde geliştiğini öne sürmektedir” (Agitoğlu, 2017: 933- Sarıkçıoğlu, 369). İsnâaşeriyye anlayışına göre ise kırktan fazla ayette Muhammed b. Hasan'ın Mehdî olarak geleceğine işaret vardır (Şeyh Ali, 2002: 150-350). Gulâm Ahmed'in mektup koleksiyonunda yer alan ve 24 Ocak 1891 tarihli mektubunda; “Allah'ın beni alçakgönüllü ve itaatkâr kulları arasına dâhil etmesini istiyorum. Ama sınanmaktan da kaçamayız. Yüce Allah, imtihanı yükselmenin tek yolu kılmıştır: İnsanlar, “İnandık” demeleriyle imtihan edilmeyeceklerini mi sanıyorlar” (Altuntaş-Şahin, 2011).

Güney Asya'nın sosyo-kültürel dokusunda din ve gelenekler iç içe geçmiş durumdadır. Bu coğrafyadaki tüm dini gelenekler -kökenleri ne olursa olsun- insanlığı aydınlatacak, haksızlıkları sonlandıracak ve evrensel adaleti tesis edecek bir kurtarıcı figürüne dair inancı kuşaklar boyunca muhafaza etmiştir. Mirza Gulâm Ahmed İlahi kitaplardan Kur'an-ı Kerim'den ve eski din kitaplarından derlediği delilleri göstererek Hz. İsa'nın gökyüzüne çekilmediğini Hindistan'da öldüğünü iddia etmiş ve 1890-1891 yıllarında kendisini Allah'ın gönderdiği mesih ve mehdî olarak ilan etmiştir (Mahmut Ahmad, 1993: 7).

3.3. Mesihlik İlanı

Al Masih Arapçada M-S-H kökünden “ölçmek ve mesh etmek” manalarına gelir. (Waardenburg, 2004: 306-309). Aramicede “Beklenen kurtarıcıya ait verilen bir sıfattır” (Waardenburg, 2004: 306-309). Arap müellifleri arasında bu kelimenin İbranice ve Süryaniceden geldiğini ileri sürenler vardır. İbranice aslı “Mübarek” manasında “Meşih”tir ki İsa'nın lakabıdır (Akseki, 1936). Kur'an-ı Kerim'de Meryem oğlu İsa Mesih olarak birçok ayette “Mesih” kelimesi geçmektedir. “Mesih” Hz. İsa'nın özel bir adı olmaktadır.

Mirza Gulâm Ahmed, Mehdi ve Mesih olduğunu Urduca dilinde art arda 1891 yılında yayınladığı Feth-i İslâm, Tavzîh-i Merâm ve İzâle-i Evhâm isimli eserlerinde açıkladı. Ayrıca, Gulâm Ahmed, 123 adet gayb haberlerini ve vahiylerini içeren *Nüzulü İsa* isimli eserini 1902 yılında yayınladı. Mirza Gulâm Ahmed'in Mesihlik iddiası doğrudan doğruya İsa b. Meryem'in tabii bir ölümle öldüğü iddiasına dayanır. Gulâm Ahmed'in teolojik yaklaşımına göre Hz. İsa çarمیhta hayatını kaybetmemiş, sadece baygınlık geçirmiştir. Mezarda kendine gelen İsa, “Merhem-i İsa” adlı bir tedaviyle iyileşmiş ve misyonunu sürdürmek için Keşmir'e gitmiştir. Nihayetinde burada vefat eden İsa'nın mezarının Srinagar'da olduğu öne sürülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, ahir zamanda beklenen kurtarıcının İsa'nın ikinci gelişi şeklinde değil, Muhammed ümmetinden çıkacak ve peygamberin sıfatlarını taşıyacak bir müceddid olacağı savunulmaktadır. Bu kişi de Mirza Gulâm Ahmed'den başkası değildir” (Fığlalı, 2001: 137-139). Mirza Gulâm Ahmed Mesihlik konusundaki iddialarını temellendirirken “Misli-i İsa” (İsa Gibi) teorisini ortaya atmıştır (Gulâm Ahmed, 2008: 56-58).

3.4. Nübüvvet İddiası

1900 yılında Mirza Gulâm Ahmed'in Kurban Bayramı'nda verdiği hutbe, onun iddiasına göre ilahi ilhamla Arapça olarak spontane bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu konuşmanın benzersiz olduğu ve aynısının yapılmasının mümkün olmadığı savunulmaktadır (Mahmud Ahmed, 236). Bu duruma bazı âlimler itirazda bulunur ve bunun üzerine Gulâm Ahmed “Ey insanlar sesinizi peygamberin sesini bastıracak şekilde yükseltmeyin” Hucurat Suresi 2. ayetini (Altuntaş-Şahin, 2009) okur ve evine çekilir. Gulâm Ahmed, “Ben nebilerden biriyim, dini konularda her Müslüman'ın bana itaat etmesi vaciptir” (Kardavi, 2017:207). Hatemü-Nebi'yyin (Peygamberlerin sonuncusu) kelimesini mühürleyicisi olarak tefsir ederek Hz. Muhammed'den sonra gelecek peygamberler O'nun ümmetinden ve O'nun mührüyle mühürlenmiş kimselerdir demiştir. “Ben Mesih ve Musa'yım. Ben

Allah'ın seçilmiş kulu Muhammed ve Ahmed'im" (Ahmad, 1996). "Benim tarikatıma giren peygamberlerin efendisinin meclisinde bulunmaktan farkı yoktur" (Ahmad, 2009).

Kādiyânî hareketi içindeki mehdilik kavramını, mesihlik iddiasıyla paralel bir şekilde, hareketin kurucusunun kişisel iddiaları etrafında şekillendirilmiş ve kurumsallaştırılmıştır. "İnşa sürecinde kendini öteki üzerinden tanımlayan kimlikler sorunlu içerikler üretmektedir." (Gündoğdu, 2023: 1249). Yaşadığı tartışmalara bakıldığında Gulâm Ahmed'in de bundan yeterince payını aldığı söylenebilir. Mehdilik iddiasını meşrulaştırmak için Mirza Gulâm Ahmed, soyunu çeşitli köklere bağlama girişiminde bulunmuştur. Kimi zaman Fars asıllı olduğunu, kimi zaman Hz. Ali'nin torunlarından geldiğini, hatta Hz. İsa'nın neslinden olduğunu iddia etmiştir. Ancak bu savlar tutarlılıktan uzaktır, zira bir dönem Moğol kökenli Beg sülalesine mensubiyetini vurgularken, sonradan Ben-i İsrail'e dayanan bir soy ağacı oluşturma çabası bariz bir çelişki yaratmaktadır. Gulâm Ahmed'e göre "Artık yeni bir şeriat getiren hiçbir resul yahut ümmeti dışında bulunan peygamber yoktur. Böyle bir kimseye ümmeti denir müstakil peygamber denmez" (Ahmed, 1908: 9). İslam inancına göre, Hz. Muhammed'in peygamberliğinden sonra nübüvvet müessesesi sona ermiştir; onun dışında hiçbir peygamberin şeriat getirme yetkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, şeriat vaat etmeksizin peygamber gelmesi teorik olarak mümkün görülse bile, böyle bir durumun gerçekleşmesi için öncelikle bir ümmetin varlığı şart koşulmaktadır.

3.5. Krişna-Avatarlık İlanı

Hinduizm'in temel ilkelerinin oluşumunda bölgeyi istila eden Ari ırkının etkili olduğu ileri sürülmektedir. "Hindu öğretisine göre nihai gerçeklik Brahma'dır. İnsan ondan gelmiştir ve tekrar ona dönecektir" (Kaan, 2010: 27). Hindu inancına göre, Tanrı Vişnu ve Şiva dünyadaki düzen bozulduğunda avatar (enkarne) formunda yeryüzüne inerek müdahale ederler. Durum düzeldiğinde ise tekrar ortadan kaybolurlar. Özellikle Vişnu'nun gelecekte Kalki adıyla son kurtarıcı avatar olarak dünyaya geleceğine inanılır (Tümer-Küçük, 2002: 178). O'nda birçok dinsel figürler bir arada bulunur (Sarıkcıoğlu, 2004: 23). Gulâm Ahmed, Hinduizm'in avatar kavramıyla İslami mehdilik doktrinini birleştirerek kendisinin ilahi bir kurtarıcı olduğunu öne sürmüştür. Bu iddiaya göre takipçileri, onun öğretilerini izleyerek manevi selamete erebilirler. Ne var ki bu görüşler iki taraftan da sert eleştiriler almıştır: Müslüman otoriteler bunu dini sapma olarak nitelerken, Arya Samaj mensupları Vedalar'ın mutlak otoritesini savunarak Gulâm Ahmed'in iddialarını Hindu geleneğine aykırı bulmuşlardır (Öz, 427).

Hint düşüncesinde tanrı tasavvuru, insanın gündelik yaşamıyla organik bağlantısı vardır. Antropomorfik (insan biçimli) tanrı figürleri, çoklu ilah anlayışının temelini oluştururken, bu varlıklar yaratılış, korunum ve yıkım gibi kozmik şekilde sınıflandırılmıştır. Hint inancında, özellikle Vaishnavizm geleneğinde, tanrının dünyaya avatar (tecessüm) olarak inmesi fikri yaygındır. Bu avatar kavramı, tanrının dünyadaki düzeni yeniden tesis etmek için insan formunda tezahür etmesidir. Bu anlayışın, 19. yüzyıl Hindistan'ında Mirza Gulâm Ahmed'in (1835-1908) kendisini mehdi, mesih ve aynı zamanda Hindu inancındaki Kalki avatar olarak ilan etmesi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Güncel literatürde, özellikle (Friedmann, 1989), (Ahmad, 2015) ve (Ansari, 2018) gibi akademisyenler, Mirza Gulâm Ahmed'in öğretilerinin Hint kültürü ve İslami gelenek arasında bir sentez oluşturduğunu vurgulamaktadır. Gulâm Ahmed, kendisini sadece İslami gelenekteki mehdi olarak değil, aynı zamanda Hristiyanlıktaki İsa Mesih'in ikinci gelişi ve Hinduizm'deki Kalki avatar olarak tanımlamıştır. Bu çoğulcu yaklaşım, Hint kültüründeki çoklu tanrısal varlık anlayışıyla paralellik gösterir.

Son dönem araştırmaları arasında, özellikle post-kolonyal çalışmalar, Gulâm Ahmed'in mehdilik iddiasının sadece dini değil, aynı zamanda sosyopolitik bir tepki olduğunu öne sürmektedir. 19.

yüzyıl Hindistan'ında İngiliz sömürge yönetimi altında yaşanan kültürel ve dini çalkantılar Gulâm Ahmed'in sentezci yaklaşımını biçimlendirdiği söylenebilir. Bu bağlamda, Hint düşüncesindeki esnek ve çoklu tanrı anlayışı, Gulâm Ahmed'in farklı dini gelenek ve yapıları birleştiren mehdilik öngörüsüne zemin hazırlamıştır. Hint düşüncesindeki merkezi tanrı figürü etrafında şekillenme, Gulâm Ahmed'in kendini mehdi olarak konumlandırmasında etkili olmuştur. Güncel akademik çalışmalar, bu etkileşimi daha derinlemesine incelemekle birlikte Gulâm Ahmed'in öğretilerinin sömürge dönemi Hindistan'ının dini ve kültürel dinamikleri bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

4. MİRZA GULÂM AHMED'İN MÜSLÜMAN, HİNDU VE HİRİSTİYANLAR İLE YAPTIĞI MÜNAZARA VE MÜBÂHELELER

4.1. Mirza Gulâm Ahmed'in Müslümanlarla Yaptığı Münazaralar ve Mübâheleler

Mirza Gulâm Ahmed'in yazınsal üretiminde belirgin bir tematik tekrarlanma gözlemlenmektedir. Özellikle Hz. İsa'nın ölümü ve nübüvvetin sona erişi gibi teolojik meseleler, müellifin çok sayıda eserinde sistematik biçimde işlenen ana temalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserleri birçok tartışma ve çekişme ortamında kullanılmış ve hâlâ tartışılmaktadır (Zaman, 2023: 117). Mirza Gulâm Ahmed, etrafında geniş kitleleri etkileyecek kadar güçlü bir karizmatik figür olarak belirmiştir. Yazdığı *Berâhîn-i Ahmediyye* (Ahmediyye'nin Delilleri) adlı 5 ciltlik eser, umutsuz kitleler üzerinde adeta bir kurtarıcı gibi etki yapmıştır. İslam toplumunu İslam karşıtı akımlardan arındırabilecek, Müslümanlara gerçek Tevhid öğretisini açıklayabilecek, Müslümanları birleştirecek bir lidere ihtiyacı olduğu görüşü her kesimin ortak görüşü haline gelmişti. Ancak oluşturduğu cemaat, geleneksel Sünni anlayıştan farklı bir yapıda olduğu için büyük eleştirilere maruz kalmış ve pek çok şerh reddiye kaleme alınmıştır. Kâdiyânî topluluğu, dini inançlarını açıkça beyan etme konusundaki kararlı tutumlarını sürdürmüşlerdir. Bu durum, söz konusu grubun diğer mesiyenik hareketlerle benzer stratejiler benimsediği yönündeki akademik görüşleri desteklemektedir. “Bugün, Kâdiyânî Cemaati dünya genelinde birçok ülkede faaliyet göstermektedir (Şems, 2009: 34-35). Eserinin yayınlanmasını takiben kamusal alanda daha görünür olmaya başladı. Gulâm Ahmed, “kamusal teolojik söyleme dahil olarak üç aşamalı bir tartışma stratejisi izlemiştir: (1) Müslüman din bilginleriyle, (2) Arya Samaj'ın Vedacı sözcüleriyle, (3) Hıristiyan misyonerlerle sistematik münazaralar” (Jones, 1976). Gulâm Ahmed'i ilk halka açık tartışması, 1886 Mart'ında Hoşyarpur'da Arya Samaj üyesi Lala Murli Dhar ile gerçekleşti.

4.2. Arya Samaj ile Münazaraları

Mirza Gulâm Ahmed, Arya Samaj gruplarıyla da birçok münazara¹ ve mübâhele² gerçekleştirdi. Arya Samaj,³ “Hint alt-kıtasındaki Hinduizm'i yeniden canlandırmayı amaçlayan bir harekettir” (Killoğlu, 1997-1998: 70-94). Ahmed'in liderliği altındaki Kâdiyânî hareketi, Hinduizm'in yeniden canlandırılmasına karşı çıkarak İslam'ı yaymak için çalışırken Arya Samaj grupları Mirza Gulâm Ahmed'in yazdığı *Sürme-i Çeşme-i Arya* isimli kitabına cevaben *Hakikatin Muhafızları* isimli eseri yazdılar.

¹ Münazara, bir konuda karşıt görüşleri savunan takımların fikirlerini çarpıştırdıkları bir sohbet ve tartışma platformudur. *Vikipedi Özgür Ansiklopedisi*, Erişim Tarihi (11 Haziran 2023).

² Bk. [Mustafa Fayda](#), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Sözlükte “yalancı ve zalim olana birlikte beddua etmek, lânetleşmek” mânasındaki mübâhele kelimesi Kur'an-ı Kerim'de iftîâl kalıbında (ibtihâl) olmak üzere bir yerde geçer. *Kur'ân-ı Kerim Meali*, çev. Halil Altuntaş-

³ Hint alt-kıtasındaki Hinduizm'i yeniden canlandırmayı amaçlayan bir harekettir.

Gulâm Ahmed'in Arya Samaj polemikleri iki temel eserde somutlaşır: (1) Doğrudan cevap niteliğindeki *Arya Gelenekleri*, (2) Tartışma metinlerini derlediği Urduca *Eski Yazıların Derlenmesi* (Lochtefeld, 2002). Teolojik pozisyonu, Vedalar'ın tek otorite olmadığı ve Kur'an-ı Kerim'de vahiy zincirinin bir halkası olduğu yönündedir. Sosyolojik argümanlarında kast sistemini insan hakları ihlali olarak nitelendirir. Kısaca, kast sistemi insan haklarını çiğneyen adaletsiz bir yapıdır. Buna karşı İslam, akli kullanmayı, eşitliği ve evrensel ahlaki teşvik eden; aynı zamanda hem düşünce özgürlüğü hem de toplumsal adalet vadeden bir alternatiftir.

4.3. Mirza Gulâm Ahmed'in Hıristiyanlar ile Yaptığı Münazaralar

Gulâm Ahmed'in polemik mirası, Hıristiyan teolojisine yönelik eleştirel yaklaşımında somutlaşır. Münazaralarında öne çıkan temalar şunlardır: Kristolojik tartışmalar (İsa'nın ilahî-insanî niteliği) (Friedmann, 1989: 132-145), Soteriyolojik iddialar (çarmıhın kurtarıcılık işlevi) (Parrinder, 1965:110-125), Eschatolojik beklentiler (diriliş ve ikinci geliş doktrini) (Khan, 2015:203-217), Kitab-ı Mukaddes hermenötüğü (İncil metinlerinin yorum problemleri) (Troll, 1994: 67-89). Mirza Gulâm Ahmed, Hıristiyan misyonerlerle yürüttüğü tartışmaların bazılarında ise, Hıristiyanlıkla İslam arasındaki farklılıklara odaklanmıştır. Gulâm Ahmed'in Hıristiyanlık eleştirilerinin merkezinde Teslis doktrini yer almaktadır. Mirza Gulâm Ahmed, Hıristiyan teolojisinin temel doktrinlerinden olan Teslis (Trinity) inancını kesin bir dille reddetmiştir (Zaman, 2023: 143). Üçlü birlik kavramını (Pater-Logos-Pneuma), hem akli tutarsızlıkları hem de kitabi delillerden yoksun oluşu nedeniyle geçersiz addetmiştir. Ona göre bu öğretiyi ne vahiy ne de rasyonel teoloji ile bağdaşmaktadır. Gulâm Ahmed'in Teslis reddiyesi iki temel argümana dayanır: Mantıksal düzey: Üç ayrı ilahî şahsiyetin tek Tanrı olması çelişkisi, metinsel düzey: İncil'de açık Teslis formülasyonunun bulunmaması. Bu yaklaşım, onun vahiy ve akıl uyumuna verdiği önemi yansıtmaktadır.

5. KÂDİYÂNÎ CEMAATİ BÜNYESİNDE FARKLILAŞMA-HALİFELER DÖNEMİ

Mirza Gulâm Ahmed 26 Mayıs 1908'de bir toplantı için bulunduğu Lahor'da ani bir şekilde ölmüştür. Cenazesi Kadiyan'da defnedilmiştir. Onun sağlığında oluşturulan Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye'nin ileri gelenlerin katılımıyla yapılan seçimde, Hâkim Nureddin, "Hâkim Nureddin, "Gulâm Ahmed'in Birinci Halifesi" unvanıyla hareketin liderliğine geçmiştir. Onun döneminde cemaat içinde bazı fikrî ihtilaflar ortaya çıkmış olsa da bu durum örgütsel bir bölünmeye yol açmamıştır. Ancak, bölünmenin asıl tetikleyicisi, Nureddin'in vefatının ardından Beşirüddin Mahmud Ahmed'in henüz 25 yaşında "Halifetül Mesih" olarak tayin edilmesi ve bu genç liderin Mirza Gulâm Ahmed'in temsil yetkisini üstlenmesidir. Ayrışmanın bir diğer nedeni, 1913 yılında Cawnpur'da bir caminin köşesinin yol çalışması sırasında zarar görmesi üzerine, sonradan Lahor kolunun önderi olacak Muhammed Ali'nin bu duruma şiddetle karşı çıkmasıdır. Bu tartışma, aynı zamanda Nisa Suresi'nin 59. ayetinde belirtilen "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin..." emrinin yorumlanışına dair derin ihtilafları da beraberinde getirmiştir. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan "ülü'l-emr" de. Hâkim Nureddin ve Mirza Beşirüddin'in bunun *Ülü'l-emr* olduğunu dolayısıyla yönetimin yanında olunması gerektiğini söylemeleri idi" (Nisa/59). Nureddin'in ölümünü takiben Mahmud Beşirüddin Ahmed halife seçilince, Mevlâna Muhammed Ali ve yakınları buna karşı çıkmış ve muhalif grup Kadiyan'ı terk ederek Lahor'a yerleşmiştir. Böylece Kâdiyânîlik, Kadiyan ve Lahor kolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Lahor kolu Mirza Gulâm Ahmed'in Nübüvvet anlayışını benimsememektedir. Vadedilen oğul Beşirüddin Mahmud Ahmed bölünmeyi şöyle yorumlamıştır: "O, vahyin indiği yılda doğmuş ve Allah'ın vaat ettiği oğuldur. Onun eliyle, kurumuş dallar, yani Lahorî grubu kesilip atılmıştır" (Mahmud Ahmed, 2009: 248-249).

SONUÇ

İnsanlık, eski çağlardan itibaren sorunları çözmeye arayışında genellikle kurtarıcı figürlerin varlığına yönelmiş ve bu figürleri sorunlara çözüm getirecek kahramanlar olarak görmüştür. Bu eğilim, Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dinlerde Mehdi ve Mesih inançlarına yol açmış, aynı zamanda İslam dünyasını da etkilemiştir. Kâdiyânî Cemaati lideri Mirza Gulâm Ahmed'in, bu kurtarıcı figürlerle ilişkilendirilen inançlardan etkilenmediği söylenemez. Gulâm Ahmed, fikirlerinde Allah tarafından seçilmiş olduğu düşüncesini her aşamada vurgulamıştır. Meselelere yaklaşımı ve kullandığı din dili, Hıristiyan misyonerlerin benimsediği yöntemle oldukça yakın gözükmemektedir, örneğin cihadın kılıç ile değil kalemle yapılması gibi.

Gulâm Ahmed'in öne çıkardığı Mesihlik ve Mehdilik iddiaları, Hint Alt Kıtası'nın kültürel mirası ve dini yapısından etkilenmiştir. Mesihlik iddiasında, Hıristiyanların Mesihlik anlayışlarına benzer unsurlar bulunmaktadır. Ayrıca, Hindistan'a yolculuk yapan Hz. İsa öyküsü oldukça etkilidir. Gulâm Ahmed, aslında Müslüman toplumları etkileme düşüncesiyle hareket etse de eserlerinde diğer dinlerin kutsal saydığı kişiliklere de atıfta bulunmuştur. Aralarında Zerdüş, Konfüçyüs, Guru Nanak, Krişna gibi önemli isimler bulunmaktadır. Onun ardından gelen taraftarları Hıristiyan dünyasında Mesihlik anlayışını öne çıkarmıştır, ancak Müslüman dünyasında daha çok Mehdiliği konuşulur olmuştur.

Gulâm Ahmed'in kesintisiz nübüvvet anlayışı, Kâdiyânî Cemaati'nin temel inançlarından biridir ve peygamberlik geleneğini sürdürme amacını taşır. Cemaat, Gulâm Ahmed'i son peygamber Muhammed'in varisi ve bir nebi olarak kabul eder. Vahyin kesilmediğini, kendisinin vahiyler aldığını söylemesi, rakiplerini ölüm tarihlerini tahmin etme, Güneş, Ay tutulması öngörülerıyla hedef kitlesi üzerinde etkili olmaya çalışmıştır. Kâdiyânîlik, çoğulcu bir peygamberlik anlayışını benimseyerek İslami çerçeveyi genişletmektedir. Bu anlayışa göre, çeşitli dinî geleneklerde ortaya çıkan Zerdüş, Krişna, Buda gibi şahsiyetler de ilahî kaynaklı mesajlar getirmiş peygamberler olarak tanınır. Cemaat, bu figürlerin öğretilerini İslam'ın evrensel mesajıyla bütünleştirerek, farklı dinî gelenekler arasında teolojik bir sentez oluşturur.

Gulâm Ahmed oluşturacağı inşa sürecini sağlam temellere oturtabilmek için toplumsal değişimleri iyi anlayıp uzun zaman dilimlerinde vuku bulan dinsel/tarihsel olayları bütüncül bir potada toplayıp günün şartlarına göre yorumlamaya çalışmıştır. Kâdiyânî topluluğu, çeşitli İslami doktrinleri eklektik bir yaklaşımla sentezleyerek kendine has dinî bir yapı oluşturmuştur. Ancak, bu ortaya konan inançlar, bazı çevreler tarafından İslam'ın temel inançlarına uygun olmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Kâdiyânî Cemaati'nin benimsediği yaklaşım, cihadın silahla değil kalemle yapılması gerektiği düşüncesi ve köleliğin kaldırılması çağrıları gibi unsurlar, Batılılar tarafından İslam'ın ılımlı kanadı olarak yorumlanmıştır. Ancak, diğer Müslüman kesimler arasında, bu yaklaşım İslam'ın bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır.

Çıkar Çatışması

Araştırmanın, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması yoktur.

Yazar Katkısı

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesi yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma yazılı belge ve eserler üzerinde gerçekleştirildiğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Adamson, I. (1991). *Ahmad the Guided One: A Life of the Holy Founder of the Movement to Unite All Religions*. Islam International Publications, Ltd.
- Adamson, I. (1991). *A Man of God: The Life of His Holiness Khalifatu'l Masih IV of the Ahmadiyya Movement in Islam*. Islam International Publications, Great Britain.
- Ahmed, A. (1990). *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm*, İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Agitoğlu, N. (2017). Şerhlerde Mehdilik Meselesi ve Sünnî-Şîî Tartışması: Azîmâbâdî'nin Ebû Dâvûd Şerhi Örneği. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 9 (2),932-950.
- Altuntaş, H. & Şahin, M. (2011). *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ansari, M. A. (2018). *Religion and Culture in the Indian Subcontinent: Syncretic Traditions*
- Ahmed, G. K. (2009). *Tezkire*. çev. Çaudri Muhammed Zaferullah Han, Islam International Publications.
- Ahmed, M. G. (2022). *Bir Hatanın İzalesi*. çev. Raşit Paktürk, Ed. Osman Şeker, Ahmad Yayınları.
- Ahmed, M. G. (2009). *Çeşme-yi Marifet*. London: Islam International Publications Limited.
- Ahmed, M. G. (1934). *Hakikatul Vahy*. Kadiyan: 3. Basım.
- Ahmed, M. G. (2009). *Khutba Ilhâmiyya, Rûhânî Khazâ'in*, 16 Cilt, Islam International Publications.
- Ahmed, M. G. (1984). *Kitabu'l Beriyye*. London.
- Ahmed, M. G. *Mektubat-ı Ahmediyye*, 5/2,85.
- Ahmed, M. G. (1906). *Tacelliyat-ı İlahiye*, London; *Ruhani Hazain*, London: 198, 20/411-412.
- Ahmed, M. G. (2007). *The Essence of Islam*. I vol. Islam International Publication, 3rd edition.
- Ahmet, M. G. (1984). *Malfuzat*. London: 84.
- Ahmet, M. G. (1894). *İtmamu'l-Hucce*. Lahore: Gülzar Muhammedi Press.
- Ahmet, M. G. (2008). *İsa Mesih Hindistan'da*. Çev. Abdulgaffar Han, İslam International Publications Limited. <https://ahmediye.org/kitaplar/isa-mesih-hindistanda/>
- Ahmed, M. G. (1984). *Çeşme-yi Marifet*. London: Mabini Khankin al 23/94-991.
- Ahmed, M. G. (1893). *Hakikatin İfadesi*. Pencap.
- Akbulut, A. (1992). *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*. İstanbul.
- Anwar, S. S. (1982). *A Sociological Analysis of An Islamic Sect: The Ahmadiyya Movement*. The University of Winsdor Degree of Masters of Arts, Kanada.
- Batuk, C. (2001). *Hinduizm, Ortadoğu Dinlerinde Eskatoloji Mitosları*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü / Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Bayur, H. (1987). *Hindistan Tarihi*. 3 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Beşir, M. A. *Sirat el-Mehdi*, I/617.
- Beşirüddin, M. M. A. (2013). *Ahmediyet'e Davet*. (Davetü'l Emir) Almanya.
- Beşirüddin, M. M. A. (1993). *Çağrı*. Çev. Muhammed Celal Şems. Tilford: İslam International Publications Limited.

- Beşirüddin, M. A. (1974). *İslamiyette Ahmediye Cereyanı*. çev. Şinasi Siber. Rabvah.
- Beşirüddin, M. A. *İslamiyette Ahmediye*. 236; Fığlalı, Ahmediyye Mezhebi, 6/178.
- Beşirüddin, M. A. (2009). *Khilafat-e Rashidah*. (Hilafet-i Raşid), Islam International Publications.
- Birişik, A. (2018). Hint alt kıtasında batı sömürgeciliği karşısında İslâmî fikir akımlar. *Tohum Dergisi* 160, 22-26.
- Cheema, A. (1987). H. A. Syahid Mahmud. *Mukjijat-mukjijat Hazrat Mirza Ghulam Ahmad, Imam Mahdi A.S*. Bandung: Jemaat Ahmadiyah Indonesia.
- Cuheni, M. b. H. (2012). *Çağdaş İnançlar ve Düşünceler*. çev. M. Beşir Eryarsoy. Beka Yayınları.
- Dard, A.R. (1949). *Life of Ahmad: Founder of the Ahmadiyya Movement*. Lahore.
- Doğan, S. (2017). *Okul Kültürü ve İklimi*. ed. Celal Tayyar Uğurlu, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Doğan, Y. (2007). *Kādiyânîlik ve Gulâm Ahmed'in Dini-Siyasi İddiaları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Düzgün, Ş. A. (1996). Evrensellik düşüncesi ve İslam dünyasındaki yansımaları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35(1-4), 507-520.
- El Birunu E. R. (2015). *Tahkiku MaLi'l-Hind*. çev. Kvameddin Burslan. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- El Kardavi, C. Yusuf, A. El Tevhid, 2/207. Gulâm Ahmed, *Durr-i Semin*. Islam International Publications, Ltd.
- en-Nedvi, Ebu'l-H. *el-Müslimunefi'l-Hind*. 82.
- eş-Şirazi, S. el-H. *el-Mehdi fi'l-Kur'ân*. Beyrut: tsz.
- Fazal, A. (1989). *Âine-i Ekbarî*. Delhi: Low Price Publications.
- Fennioğlu, M. İ. (1993). Kutup Yıldızı Şimdi Mekke Yolunu Gösteriyor. Ankara.
- Fığlalı, E. R. (1994). *Kādiyânîlik*. TDYV.
- Fığlalı, E. R. (2008). *Günümüz İslam Mezhepleri*. İzmir:
- Fığlalı, E. R. (2001). "Kādiyânîlik", *DİA*, 24/38.
- Fığlalı, E. R. (2001). "Kādiyânîlik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 24/137-139. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Fığlalı, E. R. (1982). Mehdi ve Mesih inancı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 178-215.
- Flood, G. (1996). *An introduction to Hinduism*. Cambridge University Press.
- Friedmann, Y. (1989). *Prophecy Continuous: Aspects of Ahmadi Religious Thought and Its Medieval Background*.
- Fuchs, S. (1965). *Rebellious Prophets*. Asia Publication.
- Görgün, T. "Tecdid", *DİA*, 40/234.
- Görgün, H. (2022). Pakistan ve Türkiye ilişkilerinin gelişiminde Hindistan hilafet hareketinin etkileri. *Doğu Araştırmaları Dergisi* 2 (26), 57-74.
- Gün, F. (2017). Mehdilik inancı üzerine bir inceleme, *Artuklu Akademi*, 4 (1), 99-130.

- Halıq, A. (1998). "Nizami", TDV İslâm Ansiklopedisi, 18/85-92.
- Kaan, E. O. (2010). *Dinler ve Mezhepler*. Rağbet Yayınları.
- Kaiser, A. (1977). *Jesus Died in Kashmir*. New York.
- Kenneth, W. J. (1976). *Arya Dharm Hindu Consciousness in 19th-Century Punjab*. USA.
- Keşmiri, A. (2004). *İsa Keşmir'de*. Roshni Yayınları.
- Kıllıoğlu, M. E. (2021). Hindistan'da Hindutva söyleminin ortaya çıkışı ve gelişimi. *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(2), 200-235.
- Korkmaz, S. (2015). "Kâdiyânîlik" ed. Hasan O. & Sönmez K. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Korkusuz, K. H. R. (2011). *Mirza Beşirüddin Mahmud Ahmed ve Ahmediyye Cemaati'ndeki Yeri*. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Kubat, M. (2017). *İslam Mezhepleri Tarihi*, İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları.
- Kunto S. (2016). *Mirza Ghulam Ahmad*. Minda Masagi Press and UIN SGD Bandung.
- Kutlutürk, C. (2014). Hindu dini geleneğinde Rama avatarasının örnekliği. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55(1), 17-34.
- Kuzgun, Ş. (2022). *Dinler Tarihi*. Bilge Kültür Sanat.
- Küçük, A. & Günay, T. (2002). *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Küçüköner, H. R. (2018). *Mirza Gulâm Ahmed ve Ahmedilerin Mirza Gulâm Ahmed Telakkisi*. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Lavan, S. (1974). *The Ahmadiyya Movement: A History and Perspective*. New Delhi: Manohar Book Service.
- Lochtefeld, G. J. T. (2002). *The Illustrated Encyclopedia of Hinduism*. Rosen Publishing Group.
- Mesrur, M.A. (2008). *Biat Şartları ve Bir Ahmedi'nin Sorumlulukları*. çev. Abdulgaffar Han. İstanbul: Vesta Ofset.
- Mutlu, İ. (2000). *Mezhepler Nasıl Ortaya Çıktı*. İstanbul: Mutlu Yayıncılık.
- Obermeier, S. (1996). *İsa Keşmir'de mi Öldü*. çev. Gül Öner. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Onat, H. & Kutlu, S. (2015). *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Öz, M. (2018). *Kâdiyânîlik yahut Ahmediyye*. *İslam Mezhepleri Tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Özcan, A. "Hindistan", *İslam Ansiklopedisi*. 5/1.
- Özcan, A. (2004). Hindistan'da İngiliz hâkimiyeti ve ulemanın tavrı. *Divan İlmi Araştırmaları Dergisi* 17, 103-115.
- Phoenix, (1970). *His Holiness*. The Islamic Literature, Publishing House.
- Rizvi, S. A. (1978). *Early Sûfism and its History in India to 1600 AD*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers.
- Sarıçam, İ. & Erşahin, S. (2015). *İslam Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2015.
- Sarıkcıoğlu, E. (2004). *Başlangıçtan Günümüze Kadar Dinler Tarihi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Sheikh, A. H. *The Teachings of Mirza Ghulam Ahmad of Qadian*.

- Sheth, N. (2002). Hindu Avatāra and Christian Incarnation: A Comparison. *Philosophy East and West*, 52(1), 98-125.
- Sofianto, K. (1974). Mirza Ghulam Ahmad: Founder of the Ahmadiyya Muslim from Qadian. *India TAWARIKH: International Journal for Historical Studies* 7/2 (April 2016).
- Şems, M. C. (2009). *Müjde*. İstanbul: Islam International Publications Limited.
- Şeyh A. K. el-K. (2002). "el-Mehdî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm: Dirâse Tefsîriyye li-Âyâti'l-Mesîhi'l-Muntazar" Dâru'l-Mu'arrih el-'Arabî, Beyrut.
- Üzüm, İ. (2010). "Şiilik", 39/121-123, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları.
- Waardenburg, J. (2004). "Mesih" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/306-309.
- Watt, W. M. (2002). *Dinlerde Hakikat*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Yohanan, F. (2003). *Prophecy Continuous: Aspects of Ahmadi Religious Thought and its Medieval Background*. Oxford University Press.
- Yazır, M. H. (1936). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: T.C. Diyanet İşleri Reisliği Neşriyatı.
- Yönem, A. (2011). Kâdiyânîlik bağlamında Mehdilik. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(24), 175-191.
- Yönem, A. (1998). *Mehdilik Fikri ve Müslümanlar Arasındaki İlk Tezahürleri*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Zaheer, E. E. (1984). *Qadiyaniat - An Analytical Survey*. Lahore.
- Zaman, Ş. (2003). *Kâdiyânîliğin Teşekkül Süreci*. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Zehra, M. E. (1989). *Tarihu'l Meâahibi'l İslâmiyye*.